

## CYKLICKÝ A LINEÁRNÍ ČAS. VÝZNAM KRISTA

Máme tu odvahu uvažovat o nejvyšších tématech jako vzkříšení nebo cíl dějin, která lidstvo vždy pouze tušilo. I pro učitele církve byla tajemstvím, věcí víry či filosofické intuice. Uzavřeme naši angelologii náčrtem christologie. Kdo je Kristus? Jaký je jeho vztah k andělům a zde popisovaným kruhům času?

Nejprve si všimněme, že **archanděl Slunce Michael má ze všech sedmi archandělů ke Kristu nejbliže**. V prvních třech staletích byla dokonce rozšířená nauka, jež ztotožňovala Krista s Michaelem. Poté, co ji nikajský koncil (325) zavrhl, přetrvávala už jen v heterodoxních proudech křesťanství. Pravověrní otcové se přiklonili k názoru, že i nejvyšší z andělů je jen stvořením, zatímco Syn má stejnou podstatu jako Stvořitel. Kristus je předurčen spoluvládnout, a nejen vykonávat Boží vůli. Událost vtělení je na rozdíl od zjevení andělů jedinečná.

Nicméně raná christologie je beztak angelomorfní, protože Kristova a Michaelova role se obsahově překrývají: povedou poslední boj proti silám zla a v soudný den vzkřísí spravedlivé k věčnému životu (srov. Dan 12:1-3, 1Tes 4:16). Kristus přebírá funkce slunečního anděla jakožto nebeského velekněze, vojevůdce a posmrtného soudce v eschatologickém čase. Proto i luteránská exegeze kolísavě vykládá biblické verše o Michaelovi tak, že některé z nich hovoří vlastně o Kristu, a nejen o archandělovi (Zjv 12:7). Adventisté sedmého dne či svědkové Jehovovi zase věří, že Michael je jen jméno Krista před vtělením a po jeho nanebevstoupení. U pravoslavných a katolíků jde o součinnost: Michael je ten, kdo „kráčí před Kristem“ nebo je „Kristovou tváří“; skrze vůdce andělů prosvítá do stvoření nejvyšší záměr – plán spásy.

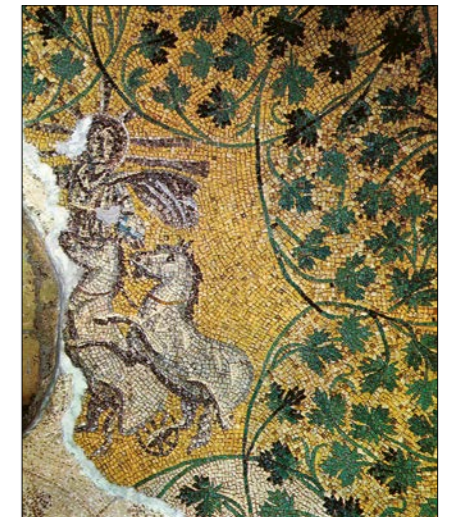
„Sám Ježíš Kristus měl být podle gnostické tradice slunečním knížetem, který přišel na zem ze slunečních sfér.“<sup>Podborský</sup> Příběhy z evangelií vyzdvihují solární motivy: například bdění a osvobozující moc pravdy (Mk 14:38, Jn 8:32). Kristus má moc odpouštět hříchy a očišťovat jako Apollón; uzdravuje a vyhání demony jako jiná sluneční božstva (Mt 8:16, Mk 1:34). Ožil ve smrti jako Osiris a prošlapal cestu k věčnému životu pro všechny, kdo ho následují (Jn 11:25). Kristův sestup do pekel je klasická cesta Slunce podsvětím, kde se konfrontoval se zlem a zvítězil nad ním (1Pt 4:6). On je „světlo světa“ a při proměnění na hoře zjevil učedníkům svou skrytou podobu, ve které se skví jako slunce (Jn 8:12, Mt 17:2).

Raně křesťanské texty často přirovnávají Krista ke slunci. V Kristovi jsme viděli Slunce putovat po zemi (Jan Zlatoústý). On je naším „novým sluncem“ (Ambrož); je tím „sluncem spravedlnosti“, o němž prorokoval Malachiáš (4:2). Pravým, duchovním Sluncem, na které ať myslí křesťan během slunečních svátků – na rozdíl od pohanů a manichejců, již se klaní fyzickému slunci a vidí v něm Krista (Augustin). Krista přirovnávají ke slunečním zvířatům – je lvem z kmene Judova a pravým fénixem (Zjv 5:5). Klement Alexandrijský dokonce hovoří o Kristu, který vede svůj vůz po obloze – takto se spřežením bílých koní a paprskovou korunou (jako Hélios) byl zřejmě vyobrazen i na mozaice ze 3. století v kryptě pod bazilikou sv. Petra.

V raně křesťanské ikonografii Kristus splýval se syny a bohy Slunce, Orfeem či Apollónem: „Důkazem toho je obraz Krista-Orfea, velmi rozšířený ve 3. století, nebo Krista-Slunce či Apollóna na slunečním voze, jak ho vidíme



William Holman Hunt: Světlo světa, 1852.



Kristus jako Hélios na slunečním voze. Římská mozaika ze 3. stol.



Kristus jako Slunce uprostřed zvěrokruhu. Italský rukopis z 11. stol.



Sluneční halo.



Enrico Reffo: Dvanáct apoštolů, 1914.

na klenbě hrobky Iulii<sup>4</sup>. Píjšan Dvanáct učedníků připomíná znamení a jejich učitel se občas zobrazuje jako Slunce uprostřed zvěrokruhu. Tato solární symbolika zčásti přetrvala dodnes. Typická schránka na hostii (monstrance) má tvar slunce: hostie představuje sluneční mystérium transsubstanciacie, přeměněné tělo Páně. Slunce zastupuje Krista i v erbu současného papeže Františka.

Symbolem křesťanů se stal kříž, který byl v předkřesťanských časech znakem Slunce. Ne ten kříž, na jakém visí Ukřižovaný a Římané na něm popravovali zločince; ale rovnoramenný kříž (také vepsaný do kruhu) je prastarým slunečním symbolem – ten se někdy stává viditelným na nebi jako *halový jev*, přičemž zároveň duši připomíná rovnováhu ducha a hmoty, které se protínají v lidském srdci. Takovým křížem symbolizovali své sluneční božstvo už i Babylóňané, Kassité či Sámové za polárním kruhem. Zdobí pět tisíc let staré hrobky v Íránu a už tehdy asi znamenal naději na vystoupení z tůně smrti.

Křesťané se na sklonku antiky nejednomu pohanovi jevíli jednoduše jako uctíváči Slunce. Světli neděli, den Slunce, a přejmenovali ji na den Páně (řec. *kyriaké*, it. *domenica*, šp. *domingo*), protože Kristus vstal z mrtvých v neděli za svítání (Mk 16:9). Modlili se obrácení k východu, kam bylo nasměrováno kněžské kostelů, neboť i druhý příchod Krista se očekával z východu. Kristovo narození oslavovali o zimním slunovratu – ve stejný den, kdy se narodila i další sluneční božstva jako Sol Invictus a Mithra. Mithraisté taktéž světli neděli a věřili, že Mithra vzkřísí mrtvé a oddělí dobré od zlých. Mithraistický rituál se podobal křesťanským obřadům: omývání vodou při zasvěcování připomínalo křest, podávání chleba s vínem svatě přijímání. Tertullianus a další církevní otcové si takové nápadné analogie vysvětlovali jako lest ďábla, který napodobuje Boží svátosti v pohanských kultech, aby zmátl věřící.

**Solarizace křesťanství vyvrcholila v michaelském období kolem roku 300** ve všeobecném přílivu slunečních kultů. Neděle se stala dnem pracovního klidu, Vánoce svátkem narození a převládli kříž, neboť první křesťané předtím používali jiné symboly (rybu, kotvu, kříž tau). Konstantin Veliký spatřil v předvečer rozhodující bitvy na slunci Kristův monogram a v noci měl sen, že v tom znamení zvítězí. Císař se vlastně neobrátil, tedy nedal přednost Kristu *namísto* slunečního boha, ale uvěřil, že jde o tutéž bytost a oba kulty cílevědomě synkretizoval. Celá předkřesťanská a mimobiblická symbolika Slunce se přenesla na Krista. Duch času tak vtiskl svou pečeť křesťanství ve chvíli triumfu.

Kdo je vlastně Kristus? Křesťané 1. století ho pochopili v termínech středního platonismu jako Slovo (řec. *Logos*), skrze které povstal svět a kterým drží pohromadě; tvořivý pramen vnitřního světla a života podobný duchovnímu Slunci (Jn 1:1-18). Nacházíme ho v sobě jako sebezpřesahující smysl, který nás psychicky sceluje a uzdravuje; zjevuje se duši jako její cíl a vzor zdokonaleného, úplného Člověka; vytváří v ní svobodný střed, odkud se dokáže přemoci a utvářet samu sebe. Tento duchovní pramen člověka vzpřimuje a vrací mu důstojnost; překonává hřích neboli rozdělení v nás i mezi námi, a křísí tak sobectvím umrtvenou duši; očišťuje ji, odpoutává od tělesnosti a pozvedává ke zření pravdivých *praobrazů* – ale dalo by se říci i *praslov*, jejichž souhrnem je Slovo a jednotlivými hláskami jsou andělé čili tvořivé principy (řec. *logoi*) činné v srdci světa.

Vánoční tajemství představuje zrod vyššího, duchovního já, které povstává v obětavé duši jako fénix a tvoří naši věčnou, pravdivou část. Vynořuje se v duši jakožto mravní vertikála, integruje kolem sebe ostatní duševní síly, a jelikož se projevuje skrze živel duševního světla a tepla, přirovnává se k jiskře a anděl Slunce má roli vůdce andělů. Takto charakterizujeme Krista jako mystickou skutečnost, již lze zažít zevnitř, a souhlasíme s Jungem, že výroky o Kristu osvětlují psychickou dynamiku individuace a zrodu celistvého Já (něm. *Selbst*).

Ovšem Kristus není jen skutečnost duševní, ale také sociální a přírodní. Každá individuální psychika má svůj cíl, kterým je pravé štěstí, neboť bez takové zacílenosti není ani zdravá. Ze stejného důvodu proto máme cíl i kolektivně a dějiny lidstva mají směr: naučit se spolu žít svobodně, pravdivě a s láskou, máme-li se vyjádřit co nejstručněji. Je to jen módní akademický blud říkat, že dějiny nemají cíl. **Kristus je smyslem a cílem dějin.**

Ježíš ohlašoval nebeské království, které se blíží a je už mysticky přítomno mezi námi či v nás (Mt 4:17, Lk 17:21). Obroda vertikálního vztahu každého jednotlivce k duchovnímu světu totiž obnoví i horizontální mezilidské vztahy a přivedí novou Zemi, plnou klidu. To bude Kristův druhý, definitivní příchod. Kdo se přerodí z ducha a mocí kříže vyžene ze své duše hada sebeklamu, tomu se zevnitř začne zjevovat pravda. Proto se křesťan smí řídit vlastním svědomím namísto vnějších předpisů, jak to radikálně vyjádřil apoštol: „*Kde je duch Páně, tam je svoboda*“ (2Kor 3:17) nebo sv. Augustin: „*Miluj a dělej, co chceš!*“

První křesťané prožívali Kristovu přítomnost natolik konkrétně jako například sv. Pavel s Ananiášem, když je vnitřní vidění přivedla k sobě navzájem, takže museli být přesvědčeni, že Zmrtvýchvstalý s nimi osobně komunikuje (Sk 9:10-17). Kde se totiž sejde více lidí v duchu obětavé lásky pro vyšší, ušlechtilou věc – tam zažijí jakousi zázračnou dynamiku událostí řízených inteligencí, která je všechny jednotlivě přesahuje a děje se mimo jejich vědomí (Mt 18:2). Křesťan díky pokoře dokáže odevzdat věci nebi a vyšším silám, jakož i pozorně naslouchat vlastnímu nitru. Vstupuje tím do dialogu s inteligencí přesahující jeho osobní rozum, k níž pyšný člověk nemá přístup.

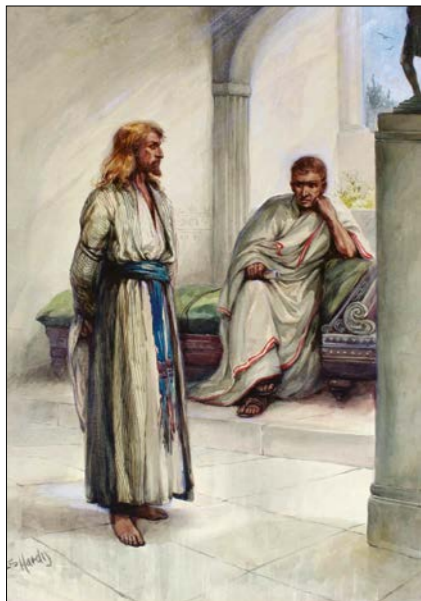
Kristův charakter jako by završoval axiální epochu a **axiální epocha se jeví jako příprava na Kristův příchod**. Vezměme si Ježíšův bezpodmínečný respekt k lidské svobodě: nepřikazuje, nedonucuje ani nesoudí, ale příkladným životem nám klade otázku: Jaký je váš postoj? Nechává posluchače, aby se sami poznali v podobenstvích, jestliže chtějí. Ani Jidášovi nic nevyčítá, jen ho přenechává vlastnímu svědomí. Anebo si všimněme, jak zvnitřnil přikázání a nahradil staré, pokrevní vztahy novým, duchovním příbuzen-



Simeon Solomon: Tajemství víry, 1870.



Monstrance zvaná Pražské slunce, 1696.



Evelyn Stuart Hardyová: *Co je pravda? Kristus před Pilátem, začátek 20. stol.*



Nikolaj Ge: *Co je pravda? Kristus před Pilátem, 1890.*



Henryk Semiradzki: *Kristus a hříšnice, 1873.*

stvím (Lk 8:21, Kol 3:11). Ježíš zvnitřnil samotný pojem *mesiáše*, do té doby očekávaného v podobě světského knížete, který jednou nastolí mír a hojnost. To je právě axiální obrat od Starého k Novému zákonu.

Když zákoníci k Ježíšovi dovedli ženu přistíženou při cizoložství, byla to past: Kdyby jí byl odpustil, usvědčili by ho, že navádí k porušování židovských zákonů. On však řekl: „*Kdo z vás je bez hříchu, první hod' na ni kame-nem*“ (Jn 8:7). Nádherne! Dodržel zákon, avšak obrátil pozornost soudců do jejich vlastního nitra. Jeden po druhém se všichni vytratili a zanechali je tam samotné dva. Nazaretský nevyužil situaci ženy na to, aby naplnil odstrašující trest, ale na to, aby se změnila. Dal jí důvěru, která ji změnila. V evangeliu tolik vyzdvihovaná víra nevyžaduje důkaz ani se nemůže mýlit, protože vůbec nespočívá v rozumové informaci o faktech z minulosti. **Víra je čin vůle zasévající budoucnost.** Láska se nemýlí ani nic netvrdí – láska tvoří nový svět.

Tak můžeme Krista prožít trojím způsobem: jako skutečnost duševní, společenskou i přírodní. V kapitole o biologii jsme popsali, jak evoluce obratlovců směřovala ke svobodné individualitě, sebeutváření a sebeurčení z vlastního nitra – jinak řečeno k Člověku. Se vznikem srdce a páteře před půl miliardou let byl položen biologický základ křesťanství a **starší prvohory byly axiální epochou geologického vývoje.** Kristus je alfa i omega, počátkem i koncem, iniciátorem i cílem zemských dějin (Zjv 1:8). Odpradávná zduchovňuje pozemskou přírodu, přinejmenším větev obratlovců, a kdo ví, ne-li i mimozemskou. Alespoň to je nejlepší filosofie, k níž jsem dospěl ve snaze vyložit si staré tradice ve světle nejnovějších poznatků.

Vším tím však stále mluvíme o Kristu jako o *netělesném* principu či bytosti, která je určitě duševní, zřejmě i přírodní a možná také kosmická. Stal se tento duch někdy fyzickou osobou? Jaký je vztah mezi Ježíšem a Kristem? Křesťanství se v užším smyslu definuje právě vírou, že Kristus se vtělil v Ježíšovi z Nazaretu; že na přelomu letopočtu v Palestině „*Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi*“ (Jn 1:14). Ježíš Kristus měl být bohočlověkem, prvním bohem i člověkem zároveň, pravzorem Adama zviditelným do masa a kostí. Je to tak?

Co o Ježíšovi spolehlivě víme? Kromě vyprávění křesťanů o něm nemáme žádné nezávislé zprávy. Nemáme nic z prvních ruky od očitých svědků. Evangelia ani apoštolské listy nenapsali apoštolové; spisovaly je až generace po odchodu Ježíšových současníků. Prvních tři sta let kolovaly různé verze, než se vytvořil kánon a většinu textů vyloučili jako apokryfy. I synoptická

evangelia však podávají události kolem vzkříšení protiřechivě a nedokážou se dohodnout ani na tom, kde, kdy a komu se vlastně Ježíš narodil. Nejstarší částí Nového zákona jsou Pavlovy listy a první z nich zřejmě opravdu napsal Pavel po roce 50. Jenže Pavel je právě apoštol, který se s Ježíšem nasetkal fyzicky. Pavel hovoří z duchovního vidění, které měl před Damaškem: osl-nilo ho světlo a zaslechl Kristův hlas (Sk 9:3-4).

Zkrátka, Ježíš není historický, nýbrž legendární. Někteří učenci ve snaze dopátrat se historického Ježíše dospěli až k závěru, že nežil. Jeví se jim jen jako další verze věčného mýtu o slunečních bozích, přičemž dávno známé příběhy byly přeneseny do konkrétního prostředí. Spolu s většinou nepochybují o tom, že učitel z Nazaretu žil, přijal křest v Jordánu a byl ukřižován za Pontia Piláta. Musel mít velký vliv na své žáky. Jenže co skutečně řekl a vykonal? Proč v evangeliích časem přibývají stále zázračnější prvky? Kolik z toho je legenda? To se nedokazuje, ale věří. Důvod, proč se stát křesťanem, je nakonec čistě duchovní: Zkus to přijmout a přesvědč se, co zažiješ!

Pro křesťanskou filosofii je Ježíš Kristus osou dějin. Dějiny od Krista vycházejí i k Němu směřují. Všechny věci se nakonec sjednotí a smíří v Něm (Ef 1:10). Ještě Hegel chápal Ježíše jako centrální bod obratu v historickém vývoji vědomí: Předkřesťanský stát se zakládal na autoritě, která potlačovala subjektivitu, aby sjednotila lidi zvenčí. Křesťanský stát naopak autoritu zvnitřňuje a ze subjektivity vyrůstá, neboť křesťanství je náboženstvím svobody.

Ježíš coby středobod však vyznívá jako kulturně podmíněný názor omezený na Západ a jedno náboženské vyznání. Jaspers proto hledal osu dějin, jež by se dala stanovit empiricky se všeobecnou platností i pro mimokřesťanské kultury. A našel ji ve velkém michaelském období starověku, které nazval osovou dobou. Tehdy se nejvýrazněji projevilo ono zvnitřnění morálky synchronně u více civilizací. Oproti němu Voegelin trval na tom, že Vtělení je jednorázová událost, která se odehrála na Západě. Orientální náboženství jsou inkluzivní, neboť Božství sestupuje na Zemi periodicky u různých národů. Západní církev se cítí být exkluzivní, výlučnou.

Jak překlenout tento spor mezi Východem a Západem? Není nepřekonatelný, pokud si osvojíme následující obraz: Nebeský pravzor dokonalého Člověka přichází na Zemi přes sféru Slunce. Stupeň po stupni sestupuje po Jákobově žebříku – ze sféry stálíc od serafínů, cherubínů, přes trůny, panstva, síly, mocnosti, knížectví, archanděly a anděly – až se vtělí mezi lidmi. Takový obraz máme u Řorigena, podle něhož „*Kristus, aby napravil všeobecný pád, ...stal se andělem mezi anděly, mocností mezi mocnostmi, jako se stal člověkem mezi lidmi*“<sup>Altrichter</sup>

Než se Kristus stal člověkem v Ježíšovi, oduševňoval andělské chóry a odtud inspiroval předkřesťanské kultury. Například v perském zoroastrismu nacházíme cosi jako „křesťanství před Kristem“. Zarathuštra hovoří o Ahura Mazdovi, velkém duchu Slunce, který se blíží k Zemi a kterého ve své mysli poznal jako prvního a posledního (srov. Zjv 1:8). V čase konce hvězdy popadají na Zemi a přemění hory v řeky tekutého kovu (srov. Zjv 6:13, 2Pt 3:1-13). Spasitel (pers. Saošjant) jako vyslanec Slunce zvítězí v konečném boji dobra se zlem a sváže ducha tmy Ahrimana v zemských hlubinách. Vzkřísí mrtvé a při posledním soudu oddělí ctnostné, které čeká věčnost na přeměněné, zušlechtěné Zemi.

Narážky na Jezulátko můžeme hledat už ve verších indické Rgvédy, kde se píše o věčném dítěti v nás, které se má narodit. Nebo vidět Krista před



Domenico Morelli: *Pavlovo obrácení před Damaškem, 1876.*



Jean Restout ml.: *Ananiáš vrací zrak sv. Pavlovi, 1719.*

Kristem v egyptském Osiridovi, jenž „umřel, ale znovu žije“, stal se soudcem zemřelých (srov. Zjv 1:18) a „vzorem pro všechny ty, kteří doufají, že přemohou smrt“.<sup>Eliade 2</sup> Nakonec v posledních stoletích před začátkem letopočtu se předtucha Kristovy blízkosti rýsuje v obrazech germánského Baldura, keltského Mabona či řeckého Apollóna. **Sestup kosmického Krista sférami se odráží v předkřesťanských slunečních kultech.** Římsští císaři se pak nechali uctívat zaživa jako bohové právě od dob Ježíšova narození, jako by se z kolektivního podvědomí vynořovala myšlenka, že bohočlověk by už měl být na Zemi.

Tak se do jasnějšího světla dostává Ježíšův výrok, že tu byl už před Abrahámem (Jn 8:58). Nebo slova sv. Augustina: „Co se v současnosti nazývá křesťanským náboženstvím, existovalo už i u starých a nechybělo v začátcích lidského rodu, než se Kristus zjevil v těle: od té doby pravé náboženství, které tu bylo už předtím, dostalo pojmenování »křesťanské«.“<sup>Augustin</sup> Justin Mučedník přímo jmenuje Sókrata jako příklad křesťana před Kristem, i když se Slovo ve své plnosti zjevilo až v Ježíšovi. Sókratovou inspirující bytostí, jak sám věřil, byl onen jasný bůh, o němž později hovoří Steiner: „Apollón je ta andělská bytost, která byla »oduševněna« Kristem“.<sup>Gleich</sup>

Rýsujeme tu obraz křesťanství v mnohem širším a hlubším smyslu, než jak ho chápe církve. Nejen židovské, nýbrž celé **dějiny světa jsou dějinami spásy.** A vícero národů bylo vyvoleno k tomu, aby zušlechtily různé složky lidské přirozenosti v rámci přípravy na probožštění člověka. Klement Alexandrijský to naznačuje, když říká, že Bůh se dal Řekům poznat prostřednictvím filosofie, stejně jako se Židům zjevil prostřednictvím proroků. Židé měli za úkol připravit Spasiteli fyzické tělo, ale Řekové propůjčili křesťanství mentální šat. Když tři králové-mudrci z Východu přinesli Jezulátku kadidlo, zlato a myrhu, byly to zušlechtněné síly vůle, myšlení a citění – plody tří velkých orientálních kultur (indické, perské a babylónsko-egyptské). Zarathuštrova hvězdná moudrost se musela spojit do jedné bytosti s Buddhovým soucitem, aby se do ní nakonec mohla snést holubice Svatého ducha při křtu v Jordánu. Všechny tyto přípravy na svůj příchod řídil vlastně Kristus sám z vnitřních rovin prostřednictvím andělských hierarchií, skrze něž sestupoval.

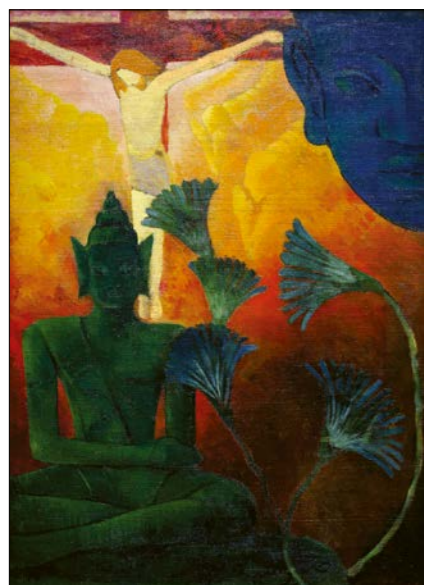
Pohané nestojí mimo svaté dějiny; jejich mudrci vědí o příchodu Syna, který byl předpovězen a toužebně očekáván po celé věky. **Předkřesťanská náboženství vedla jako předstupně ke křesťanství, jež je všechny zastřešuje, překračuje a korunuje společným smyslem.** Nebyla zblouděním historie, byla součástí Plánu. Nejušlechtlejší z našich předků uctívali Krista tam, kde tehdy byl – nikoli na Zemi, ale v planetárních sférách. Kdo paušálně spílá z kazatelen orientálním božstvům, možná přitom proklíná i Mazdu-Krista či Apollóna-Krista.

Ani křesťanská mládež nemá být izolovaná před orientálními vlivy; má je naopak poznat, aby logicky a organicky dospěla ke křesťanství. Zdravou myšlenkou je jen to, co vyrostlo v duši z její vlastní půdy od semínka až po květinu či strom; tehdy je živá, schopná další metamorfózy a rozvíjení. Zvenčí převzatá hotová dogmata zůstávají v duši třet jen jako cizorodé, mrtvé a neplodné útvary, které ji křiví a překážejí ve svobodném pohybu. Proto musí i živý Kristus povstat v osobnostním vývoji mladého člověka po podobných cestách, po jakých špelo lidstvo historicky.

Mezi koncepcemi světových dějin na Východě a na Západě existuje často zmiňovaný protiklad: **východní model dějin je cyklický a západní je line-**



James Tissot: Cesta tří mudrců, 1894.



Paul Ranson: Kristus a Buddha, 1890.



John Duncan: Klanění tří mudrců, 1915.

**ární.** Archaické a donedávna orientální kultury chápaly čas cyklicky. I pro člověka a kulturní sféru platilo, že „není nic nového pod sluncem“ (Kaz 1:9). Vše se opakovalo v kruzích jako roční období v přírodě či oběhy nebeských těles. Dějiny jako nezvratný sled jedinečných událostí vlastně neexistovaly. Až později se na Západě rozvinulo přímočaré pojetí – přesvědčení, že existuje nějaký směr a smysl plynutí času, který se realizuje v historii. Židovsko-křesťanské dějiny mají svůj začátek i konec: začínají zahradou Eden a směřují k Novému Jeruzalému. Dějiny jsou dějinami spásy a mají svůj cíl. Sekularizovaná se pak tato myšlenka přeměnila v západní představy o společenském a technickém pokroku.

V minulosti se dějiny nejednou pojímaly opravdu jen jako věčný návrat. Například stoik Chrysíppos bral dějiny exaktně deterministicky: každý velký rok uvidí Sókrata, jenž se ožení s Xantippou, vypije bohlav a zemře. V Indii dodnes existují sekty jako *Brahma Kumaris*, kde vážně věří, že dějiny jsou jako 5000 let trvající drama, které stále opakujeme. Za pět či deset tisíc let budete znovu držet v ruce tuto knihu, číst i myslet si totéž; všichni tvořivé budou znovu prožívat totéž a dělat stejná rozhodnutí včetně chyb, jaké už udělali před pěti, deseti i patnácti tisíci lety. V takovém obraze světa není místo pro svobodnou vůli ani vývoj a život nikam nesměruje.

Křesťanští kazatelé tento protiklad rádi absolutizují, aby diskreditovali orientální filosofii: neboť ve věčném koloběhu není pro člověka žádné smysluplné perspektivy. Jistěže, cyklický model bez lineární složky nemá smysl, ale proč by se měly navzájem vylučovat? Cyklický rozměr času byl odedávna známý i na Západě a naopak, koloběh znovuzrození (*sansára*) na Východě obsahuje lineární složku: duše se v opakovaných životech zdokonaluje a směřuje k vysvobození. Je to spíše relativní rozdíl, na co kdo klade větší důraz. Archaický člověk si všímá především toho bezčasového, co se věčně opakuje, a orientální filosofie kladou tento prvek do popředí. Naopak moderní člověk má vyhraněný smysl pro čas a historii, soustřeďuje se právě na to, co je nové a tvoří pokrok. Co se opakuje, to ustupuje v západním myšlení do pozadí.

**Cyklický a lineární rozměr dějin se nevyklučují, ale doplňují; ba nejsou jeden bez druhého myslitelné.** Vztah mezi nimi přirovnal Arnold Toynbee výstižně k pohybu kola, které právě svým otáčením umožňuje pohyb vpřed; nebo k člunku v tkalcovském stavu, který běhá neustále sem a tam, aby se pod ním na tkanině objevovaly stále nové vzory. Podobně periodické kyva-



Gyula Benczúr: Klanění tří králů, 1913.



Georg Macco: Chrám Narození Páně v Betlémě, 1930.



Anděl připomínající věčnost. Soukromý náhrobek z roku 1902.

dlové pohyby nohou nám při chůzi umožňují dostat se z místa na místo; a pulzující rytmy v tlukotu srdce, nádechu a výdechu nesou náš život od narození až po smrt.

Položme si však otázku: Proč lidstvo tak dlouho chápalo svět jen cyklicky? Lineární pojetí času totiž nacházíme poprvé až v íránském zoroastrismu a potom v židovství a křesťanství, odkud se přeneslo až do islámu. Odkrývá se tu před námi významná souvislost: že totiž **rozměr duchovního pokroku vstupuje do povědomí lidstva přes sluneční náboženství, zatímco lunární kult posvěcuje věčný koloběh.** Tento nový rozměr svobody se nejúžejí spojuje s křesťanstvím a náboženstvími, která připravovala Kristův příchod. Krista tak poznáváme jako bytost, jež dává dějinám směr. On je ten, kdo nám umožňuje vysvobodit se z osudového determinismu tím, že do věčného koloběhu přírody vnáší vertikální, morální rozměr. Jen díky němu se kruhy času mění ve šroubovice, které už nekončí tam, kde začaly, ale stoupají vzhůru. Kdyby dějiny inspirovali jen andělé samotní, všechny pravzory by se navždy vracely ve stejné podobě; díky Kristu však podstupují metamorfózu na novou a stále vyšší úroveň.

Podle Hegelovy filosofie dějin se v přírodě vše donekonečna opakuje a člověk se od zvířat liší koncem konců pouze tím, že má Krista. K tomu se připojujeme, jen doplňujeme, že jde o relativní rozdíl. I v přírodě probíhá vývoj, akorát se odehrává v mnohem pomalejším časovém měřítku. Zvědoměním přírody v kultuře u člověka dostává řádově vyšší obrátky. **Křesťanství se vědomě spojuje s tím Duchem, který už dávno nevědomě účinkoval v evoluci obratlovců.**

V Indii jako nejstarší indoevropské kultuře nacházíme už předzvěst křesťanství v tom, že Indové chápali cyklický řád světa jako zajetí a žalář; snažili se ho překročit a vysvobodit se z věčného koloběhu. Skutečně primitivní národy takovou ambicí neměly: cítily se v přírodním řádu dobře a chtěly v něm zůstat. Až zde jsme u **pravé podstaty pojmů pohanství a křesťanství**, pakliže je nechápeme jen jako vnější formu, nýbrž jako reálnou duchovní substanci, která působí napříč celými dějinami a u všech národů. Křesťanství přichází přes bránu Slunce a zasévá semena budoucnosti už v lůně dávných pohanských kultur. Měsíc je bránou pohanství, jež pod křesťanským nátěrem dodnes pokračuje v západní kultuře.

Pohané proto chápali dějiny jako úpadek a kladli zlatý věk do minulosti, na začátek dějin; křesťané naopak jako vzestup ke zlatému věku do budoucnosti, na konci dějin. Co se tím vlastně myslí, když řekneme, že ten či onen národ „nemá Krista“? Chybí mu ta zušlechťující síla, která by ho mohla povznést z deterministického přírodního koloběhu, v jakém se pohybuje. I technicky vyspělá civilizace může zpohanštět a svézt se po sestupné spirále stále temnějších instinktů do zakletí osudových cyklů. A osvobozující duch sebepřekonání se v opozici ke stagnující církvi přioděje i šatem ateismu. Onen sluneční kníže tak či tak vnáší do duší mravní vertikálu a tím skutečný pokrok do dějin. **Kristus je ten, kdo dává Zemi její smysl a cíl.**

POZNEJTE PRAVDU A PRAVDA VÁS OSVOBODÍ.

JEŽÍŠ KRISTUS